

## Pratarmė

<https://doi.org/10.51554/Coll.23.52.01>

52-asis *Colloquia* numeris skaitytojams siūlo itin platų temų ir rubrikų spektrą. Mokslinių straipsnių publikacijos pradedamos reikšmingu, naują archyvinę medžiagą pristatančiu Brigitos Daugėlaitės tyrimu, skirtu Kazio Borutos sekimui sovietmečiu. Valstybės saugumo struktūros rašytoją stebėjo ir sekė iki pat mirties, todėl remdamasi Lietuvos ypatingajame archyve esančia dviejų tomų (447 ir 511 lapų) Borutos operatyvinio stebėjimo byla, Daugėlaitė detalai atskleidžia, kaip ir kodėl Boruta buvo sekamas, kokią įtaką tai darė jo asmeniniam ir kūrybiniam gyvenimui. Manfredo Žvirgždo tyrimas susijęs su neseniai publikuotu 1938–1945 m. rašytu Vinco Mykoloičio-Putino dienoraščiu ir jame išskylančiu Vilniaus vaizdiniu. Sostinės išvadavimą 1939 m. rašytojas itin džiaugsmingai sutiko, o vėlesniais 1940–1944 m. rūpinosi lietuvių kultūros ir mokslo pozicijų mieste stiprinimu, dažnai balansuodamas tarp kultūrinės rezistencijos ir prisitaikymo. Nėtikėtu kūrybinių gretinimų paremtas Gintarės Bernotienės straipsnis: išmone grįstą W. G. Sebald'o romaną *Austerlicas* ji gretina su lietuvių tremtinių atsiminimais ir tyrinėja, kaip skirtingai jų pasakojimuose kraštovaizdis ir architektūra perteikia traumas išgyvenusių subjektų atminties procesus ir komplikuoatą santykį su vieta. Romane fiksuotą praeities nesugrąžinamumą įvaizdinanti bedugnės metafora tremtinių atsiminimuose atsikartoja kaip socialinės prarajos vaizdinys.

Jurgita Žana Raškevičiūtė detalai pasakoja apie Juozo Tumo-Vaižganto autobiografinių *Aukštaičių vaizdelių* formavimo, bandymo publikuoti ir išardymo istoriją. Apibendrindama atliktą tyrimą mokslininkė daro prielaidą, kad Tumas, rašydamas *Aukštaičių vaizdelius*, kūrė ne kūrėjo, literato ar kunigo, bet regioninę asmens autobiografiją. Mokslinių straipsnių publikacijas baigia feministinės kritikos prieiga grindžiami Agnės Cesiulės ir Ievos Šakelaitės straipsniai. Cesiulė praveria netyrinėtą nepriklausomos Lietuvos kūrėjų-moterų gyvenimo plotmę: kūrybinius vakarus, vykusius 1930–1938 m., ryškindama literatūroje dalyvavusių moterų būtinybę solidarizuotis siekiant bendro tikslo – įtvirtinti moters kaip rašytojos statusą. Šakelaitė jau iš šių dienų perspektyvos aptaria *Poezijos pavasario* metu vykstančius poečių skaitymus prie Žemaitės paminklo Vilniuje, skaitymus, kaip ir Cesiulės nagrinėjamu atveju, matydama kaip kūrėjas vieni-jantį veiksmą ir kaip galimybę užklausti esamus galios santykius.

Šio numerio publikacijų skiltyje – įdomus Giedrės Šmitienės pasakojimas apie Janinos Degutytės ir Bronės Jacevičiūtės-Jėčiūtės draugystę, paremtas išlikusiais Jacevičiūtės-Jėčiūtės laiškais ir ryškinantis tarptekstinius sąryšius su tuo laiko Degutytės eilėraščiais ir Jacevičiūtės-Jėčiūtės tapybos darbais.

Diskusijų skiltyje skelbiamas pokalbis apie Vytautui Kubiliui itin rūpėjusią demokratinės, sąmoningos, kritiškai mąstančios visuomenės idėją, išsakytą ir gana gausioje jo su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu susijusioje publicistikoje. Susitikti pokalbiui, kuriame dalyvavo žinomi politikai, istorikai, literatūros mokslininkai, paskatino Martyno Mažvydo nacionalinės bibliotekos parengta ir išleista bibliografinė rodyklė *Vytautas Kubilius. Bibliografinis darbų sąrašas 1988–2004*. Pokalbį apie Vytauto Kubiliaus įsipareigojimą visuomenei pratęsia šių metų Vytauto Kubiliaus premijos laureatės Neringos Butnoriūtės kalba, akcentuojanti kritikų pastangas išlaikyti kritinio kalbėjimo pulsą, kuri skelbiama skiltyje *Nuomonių domino*.

Vis nesibaigiančiame bendrojo lavinimo mokyklų lietuvių kalbos ir literatūros programų kaitos kontekste itin aktuliai nuskamba mokslininkės, literatūros didaktės Reginos Kuzmaitės-Norkevičienės mintys apie mokyklinės programos, neišvengiamą laviravimą sovietmečiu ir privalomą mokyklinės specifikos išmanymą. Mokslininkę kalbina Saulius Vasiliauskas.

Recenzijų skiltyje Rita Tūtlytė recenzuoja neseniai pasirodžiusią Marijaus Šidlausko kritinių straipsnių rinktinę *Kairiarankio kentauro pėdomis*, ryškindama vertybinį knygos pagrindą ir autoriaus drąsą kalbėti vadovaujantis sąžine. Gitana Vanagaitė aptaria Dalios Kuizininės parengtą išėivijos dailininko ir visuomenininko Vytauto Osvaldo Virkau 1944–1952 m. rašytą dienoraštį, o Aistė Lazauskienė – istoriko Mindaugo Balkaus monografiją *Kaip Kovno tapo Kaunu: miesto lituanizavimas 1918–1940 m.*

GITANA VANAGAITĖ

## Foreword

The 52nd issue offers a very wide range of perspectives and topics. The section of articles begins with Brigita Daugėlaitė's important research on the surveillance of Kazys Boruta during the Soviet era, presenting new archival material. Based on the two-volume (a total of 447 and 511 pages respectively) Boruta's operational surveillance file in the Lithuanian Special Archives, the author of the article reveals in detail how and why Boruta was followed, and what impact this had on the writer's personal and creative life.

Manfredas Žvirgždas's article explores the recently published diary of Vincas Mykolaitis-Putinas, written in 1938–1945, and the city of Vilnius that is depicted in it. The writer welcomed the liberation of the capital in 1939 with great enthusiasm, and in the following years, 1940–1944, he was concerned with strengthening the position of Lithuanian culture and science in the city, often balancing between cultural resistance and conformity.

Gintarė Bernotienė's article offers an unexpected juxtaposition of works: she compares W.G. Sebald's sophisticated novel *Austerlitz* with the memoirs of Lithuanian exiles and examines the different depictions of the processes of memory of trauma survivors and their complicated relationship to place, conveyed by the landscape and architecture. The author of the article highlights the metaphor of the abyss, which depicts the irretrievability of the past as presented in the novel and which recurs in the memoirs of the exiles as an image of a social abyss.

Jurgita Žana Raškevičiūtė talks in detail about the history of the formation, attempted publication and disassembling of Juozas Tumas-Vaižgantas's autobiographical piece *Aukštaičių vaizdeliai*. Summarizing her research, the researcher assumes that Tumas, in creating the *Aukštaičių vaizdeliai*, instead of writing the autobiography of a writer, a literary figure or a priest, wrote a regional autobiography of a person.

The articles by Agnė Cesiulė and Ieva Šakelaitė, both based on a feminist critical approach, conclude the section. Cesiulė reveals an unexplored area of the life of women writers in independent Lithuania, the literary evenings of 1930–1938, highlighting the necessity for women involved in literature to show solidarity in pursuit of a common goal—to consolidate the status of women as

writers. Šakelaitė discusses from a contemporary perspective the readings of poetesses at the Žemaitė monument in Vilnius during the literary event, the Poetry Spring Festival, treating the readings, as in the case of Cesiulė, as a unifying act and as an opportunity to question existing power relations.

In the publication section of this issue, Giedrė Šmitienė tells an interesting story about the friendship between Janina Degutytė and Bronė Jacevičiūtė-Jėčiūtė, based on the surviving letters, and highlighting the intertextual links with Degutytė's poems and Jacevičiūtė-Jėčiūtė's paintings of the time.

The discussion section presents a conversation about the idea of a democratic, mindful and critical society, which was of particular concern to Vytautas Kubilius, and which was expressed in his rather extensive articles related to the restoration of Lithuania's independence. The conversation, which included well-known politicians, historians, and literary scholars, was prompted by the bibliographical index of Kubilius writings, *Vytautas Kubilius. Bibliographical List of Works 1988–2004*, prepared and published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. The speech of Neringa Butnoriūtė, this year's Vytautas Kubilius Prize laureate, continues the conversation about Kubilius's commitment to society. Her text, which emphasizes the critics' efforts to maintain the pulse of critical discourse, appears in the section "Domino of Opinions."

In the context of the never-ending changes in the Lithuanian language and literature curricula of high schools, the thoughts of Regina Kuzmaitė-Norkevičienė, a scholar, who specializes in literature didactics, on school curricula, the inevitable maneuvering during the Soviet era, and the obligatory knowledge of the specifics are particularly relevant. She is interviewed by Saulius Vasiliauskas.

In the review section, Rita Tūtlytė writes about the recently published collection of critical essays by Marijus Šidlauskas, *In the Footsteps of the Left-Handed Centaur*, highlighting the book's value and the author's courage to speak in accordance with conscience. Gitana Vanagaitė discusses the diary of the artist and public figure Vytautas Osvaldas Virkau written in 1944–1952 (compiled by Dalia Kuizininė). Aistė Lazauskienė reviews the monograph by historian Mindaugas Balkus, *How Kovno Became Kaunas. Making the City Lithuanian, 1918–1940*.

GITANA VANAGAITĖ